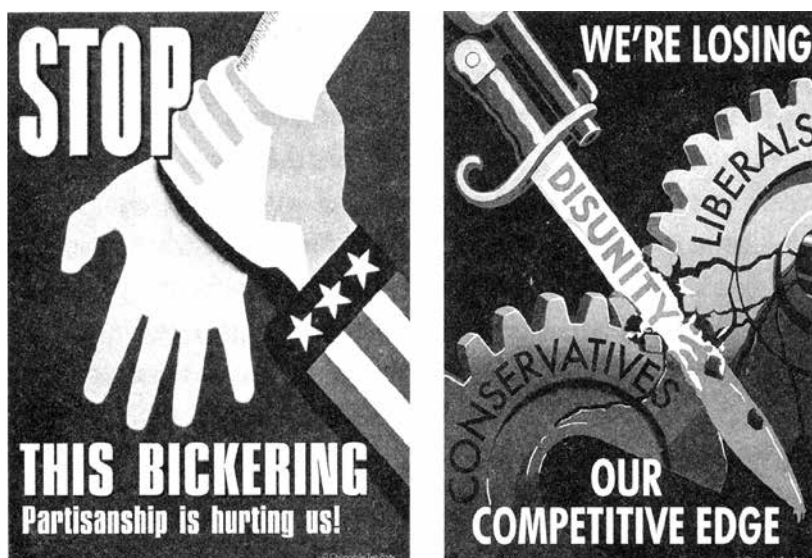

Nemůžeme spolu nesouhlasit trochu konstruktivněji?

„Politika není hadrový míček,“ varoval v roce 1895 jeden chicagský humorista.¹ Není to hra pro děti. Od té doby se toto rčení používá, když je potřeba nějak ospravedlnit neurvalé dryáčnictví americké politiky. Racionalisté si mohou nakrásně snít o utopickém státě, kde politiku vytvářejí výbory nepředpojatých odborníků, jenže všechno nasvědčuje tomu, že v tom reálném státě k politickému procesu, v němž strany soutěží o voličské hlasy a o peníze, žádná alternativa neexistuje. Tato soutěž se neobejde bez úskoků a demagogie, protože politici si pohrávají s pravdou tak, jak se jim to právě hodí, přičemž své interní tiskové mluvčí využívají k tomu, aby sami sebe vykreslili v tom nejlepším možném světle a své protivníky aby vypodobnili jako pitomce, kteří by stát dovedli k jisté zkáze.

Ale skutečně to musí být *až takhle* nechutné? Mnozí Američané si všimli, že se situace zhoršuje. Mají pocit, že země je natolik polarizovaná a oba tábory jsou tak nesmiřitelné, až pomalu přestává fungovat. Mají naprostou pravdu. Ještě před pár lety někteří politologové tvrdili, že takzvaná kulturní válka se vede jenom ve Washingtonu a že samotní občané ve skutečnosti nejsou v pohledu na většinu politických otázek polarizovanější než dříve.² V posledních dvanácti letech se však společnost v USA opravdu začala více štěpit. Snížil se počet lidí, kteří si říkají centristé nebo umírnění (z 40 procent v roce 2000 na 36 procent v roce 2011), stoupl počet

Obr. 12.1 *Budme k sobě slušní*. Autorem plakátů je Jeff Gates, grafik Chamomile Tea Party. Jako podklad mu sloužily americké plakáty z doby druhé světové války. (Viz www.chamomileteaparty.com.) *Vlevo*: „Přestaňme se haštereřit. Stranickost nám škodí!“ *Vpravo*: „Konzervativci / Rozkol / Liberálové / Otupujeme své ostří – ztrácíme konkurenční výhody“

konzervativců (z 38 na 41 procent) a také liberálů je více (21 procent oproti dřívějším 19 procentům).³

Avšak toto mírné rozevření nůžek mezi voliči je nic ve srovnání s tím, co se stalo ve Washingtonu, s médií a v širším smyslu i se všemi, kdo se angažují v politice. Změna nastala v 90. letech a začalo to zavedením nových pravidel a praktik v kongresu.⁴ Lidem bylo rozmlouváno přátelství a společenské styky s politickými opo-
nenty. Jakmile se osobní vazby mezi lidmi oslabily, bylo rázem jednodušší vidět v členovi druhé strany spíše permanentního nepří-
tele než spolučlena elitního klubu. Kandidáti začali vydávat více času i peněz na tzv. „oppo“ (neboli výzkum opozice), v jehož rámci se členové štábu nebo placení konzultanti snaží vyhrabat na protivníky co nejvíce špíny (někdy nelegálně) a následně ji předhazovat médiím. Jeden starší kongresman to nedávno formuloval takto: „Veškerá kolegialita je ta tam. Lidé se tu chovají spíše jako členové gangu. Kongresmani vcházejí do sněmovny plni nenávisti.“⁵

Tento posun ke kmenové mentalitě a pocitu morální nadřazenosti byl dost nešťastný už v 90. letech, v době míru, prosperity a vyrovnaného rozpočtu. Ale dnes, kdy je fiskální i politická situace podstatně horší, si nejeden Američan připadá jako na palubě lodi, která se potápí, ale její posádka nemá pro vzájemné šarvátky čas na to, aby se obtěžovala ucpáváním děr.

V létě roku 2011 začalo jít o víc. Neschopnost obou stran dohodnout se na obvyklém návrhu zákona o zvýšení stropu zadlužení a dospět ke shodě ve věci tzv. velké dohody o snížení dlouhodobého rozpočtového deficitu vedly k tomu, že jedna z ratingových agentur snížila hodnocení americké úvěruschopnosti. Zařazení do nižší kategorie přineslo prudký pád trhů s cennými papíry po celém světě a posílilo očekávání, že domácí recese bude mít „dvojitě dno“ – což by znamenalo katastrofu pro mnoho rozvojových zemí, jejichž export míří právě do USA. Přemrštěná americká stranicost je nyní hrozbou pro celý svět.

Co se to vlastně děje? V osmé kapitole jsem americkou kulturní válku vyličil jako bitvu mezi morálkou o třech základech na jedné a morálkou o šesti základech na druhé straně. Ale podle čeho se lidé vůbec rozhodují přijmout tu či onu morálku? Psychologové už toho o psychologickém původu stranicovství zjistili hodně. Morálka spoutává a zaslepuje, a máme-li pochopit ten zmatek, v němž vězíme, musíme nejdříve pochopit, proč to někoho poutá k liberálnímu, někoho ke konzervativnímu nebo jinému týmu a někoho dalšího zase k žádnému.

POZNÁMKA K POLITICKÉ ROZMANITOSTI

Zaměřím se na to, co je známo o psychologii liberálů a konzervativců – takto dvou krajních bodů škály, která měří hodnotu jedné a právě jen jedné veličiny. Mnozí lidé se pokusům redukovat ideologii na jednu jedinou měřitelnou veličinu vzpírají nebo se nad nimi dokonce pohoršují. A je pravda, že jeden z největších přínosů teorie základů morálky spočívá v tom, že pracuje hned s celou šesticí veličin, čímž umožňuje nezměrné množství kombinací. Není

to tak, že by existovaly pouze dva typy lidí. Většina výzkumů, jež byly na poli psychologie politiky provedeny, bohužel pracuje pouze s veličinou pravo-levosti a s americkými vzorky, takže v mnoha případech je to jediný materiál, který máme k dispozici. Sluší se ovšem podotknout, že i tato jediná veličina je i tak vcelku užitečná. Většinu obyvatel Spojených států a Evropy totiž skutečně lze na tuto pravo-levou škálu umístit (i když převážnou část najdete někde kolem jejího středu).⁶ Zároveň je to i hlavní osa americké kulturní války a parlamentního hlasování,⁷ takže i kdyby oběma mimořádně vyhraněným typům, které se chystám popsat, dokonale odpovídalo jen relativně málo lidí, pravdou zůstává, že chceme-li pochopit podstatu problému, jenž může ohrozit celý svět, musíme nejdříve pochopit mentalitu liberalismu a konzervatismu.

OD GENŮ K MORÁLNÍM MATRICÍM

Začneme jednoduchou definicí ideologie jako takové: „Soubor názorů na to, jak má vypadat společenský řád a jak tohoto stavu dosáhnout.“⁸ A nejzákladnější ze všech ideologických otázek pak zní: Zachovat současný řád, nebo jej změnit? Roku 1789 seděli ti delegáti francouzského Národního shromáždění, kteří dávali přednost jeho zachování, na pravé straně místnosti, a ti, kteří dávali přednost změně, vlevo. Termíny *pravý* (pravicový) a *levý* (levicový) od té doby znamenají konzervatismus a liberalismus.

Politici teoretici počínaje Marxem dlouho vycházeli z toho, že si lidé vybírají takové ideologie, které prosazují jejich vlastní zájmy. Bohatí a mocní si přejí zachovávat a konzervovat stávající stav věcí, zatímco dělníci a rolníci touží po změnách (nebo by přinejmenším toužili, kdyby se podařilo posílit jejich uvědomělost a oni tak mohli správně nahlédnout, co vlastně je a není v jejich zájmu, jak říkají marxisté). Nicméně ačkoli kdysi se ideologická příslušnost možná dala podle příslušnosti třídní odhadnout docela spolehlivě, v moderní době tato spojitost už z velké části neplatí a mezi bohatými najdete zastánce obou směrů (průmyslníci většinou tíhnou doprava, kdežto internetoví miliardáři doleva) stejně jako mezi

chudými (venkovští chudí jsou většinou zaměřeni pravicově, zatímco městští levicově). A když politologové tuto skutečnost prozkoumali, zjistili, že vlastní zájem jedince je coby ukazatel jeho politických postojů dosti chabý.⁹

Po většinu posledních let 20. století se tedy politologové přiklábili k teoriím nepopsaného listu, podle nichž lidé přejímají ideologii svých rodičů nebo televizních programů, které sledují.¹⁰ Někteří politologové dokonce prohlašovali, že většina lidí má v politických otázkách takový zmatek, že vlastně žádnou skutečnou ideologii nezastávají.¹¹

Jenže potom proběhly výzkumy dvojčat. V 80. letech začali vědci analyzovat rozsáhlé zdroje údajů, které jim umožňovaly porovnávat jednovaječná dvojčata (která mají společné *všechny* geny plus obvykle i prostředí v prenatálním a dětském věku) s dvojvaječnými dvojčaty stejného pohlaví (která mají společnou *polovinu* genů plus prostředí v prenatálním a dětském věku). Zjistili, že vzájemná podobnost jednovaječných dvojčat je větší téměř ve všech ohledech.¹² Nadto se ukázalo, že i jednovaječná dvojčata vychovávaná v různých domácnostech (z důvodu adopce) se jedno druhému nakonec velmi podobají, zatímco navzájem nepříbuzné děti vychovávané v jedné rodině (opět z důvodu adopce) jsou si nakonec podobné jen zřídka a nijak zvlášť se nepodobají ani svým adoptivním rodičům – spíše vykazují podobnost se svými biologickými rodiči. Geny tedy mají svůj podíl na prakticky každém aspektu naší osobnosti.¹³

Není tu řeč jenom o výši IQ, duševních nemocích a základních osobnostních rysech, jako je například ostýchavost. Jde tu například i o to, nakolik máte rádi jazz, pikantní pokrmy nebo abstraktní umění, jaká je pravděpodobnost, že se rozvedete nebo zemřete při autonehodě, jak moc jste zbožní či k jaké politické orientaci se dopracujete v dospělosti. To, jestli skončíte na pravici nebo na levici politického spektra, je podle všeho stejně tak dědičné jako většina dalších rysů: politická orientace je tedy z jedné třetiny až poloviny dána genetickou výbavou.¹⁴ Skutečnost, jestli jste byli vychováni v liberální nebo konzervativní rodině, se na ní podílí v mnohem menší míře.

Jak je to možné? Jak může existovat genetický základ pro názory na atomovou energii, progresivní zdaňování a pomoc obyvatelům cizích zemí, když tyto otázky vyvstaly až před jedním nebo dvěma sty lety? A jak může existovat genetický základ pro ideologii, když se stává, že člověk v průběhu dospělosti své politické preference změní?

Odpovědi na tyto otázky se nám budou hledat lépe, připomeneme-li si definici *vrozenosti*, již jsem předložil v sedmé kapitole. Vrozené neznamena netvárné – znamená to „prozatímne uspořádané na dobu, než přijde zkušenost“. Geny řídí stavbu mozku v průběhu našeho perinatálního vývoje, je to však takříkajíc jen první koncept. Ten pak prochází průběžnou redakcí, jejíž zásahy odpovídají zkušenostem získávaným v dětství. Máte-li pochopit kořeny ideologie, musíte se na celou věc podívat optikou vývoje, což znamená přehlédnout celou cestu, na jejímž počátku jsou geny a na konci dospělý člověk, který volí určitého kandidáta nebo se účastní nějakého politického protestu. Tento proces sestává ze tří hlavních kroků.

Krok 1:

Geny vytvářejí mozek

Vědci nedávno analyzovali DNA 13 tisíc Australanů a objevili v tomto vzorku několik rozdílů mezi geny liberálů a konzervativců.¹⁵ Většina z nich se týkala činnosti neurotransmiterů, konkrétně kyseliny glutamové a serotoninu, které spoluutvářejí reakci mozku na ohrožení a strach. Tento nálezkoresponduje s výsledky mnoha výzkumů, z nichž vyplývá, že konzervativci oproti liberálům výrazněji reagují na signály věstící nebezpečí – například možnou přítomnost choroboplodných zárodků a riziko kontaminace, ale i na nepříliš vážné varovné signály – například když se kolem nich náhle rozezní tzv. bílý šum.¹⁶ Další výzkumy se zabývaly i geny, které upravují činnost dopaminových receptorů. O neurotransmiteru s názvem dopamin se už dlouho ví, že souvisí s bažením po libých pocitech a s přístupností vůči zkušenosti, přičemž obojí se

řadí k obecně uznávaným korelátům liberalismu.¹⁷ Jak napsal renesanční spisovatel Michel de Montaigne: „Jediné, co shledávám prospěšným... je různorodost a potěšení z rozmanitosti.“¹⁸

Účinky jakéhokoli jednotlivého genu jsou sice nepatrné, ale přesto jsou tyto poznatky důležité, protože nám osvětlují jeden *model* cesty od genů k politice: geny (v úhrnu) působí, že mozek některých lidí reaguje silněji (nebo naopak slaběji) na ohrožení a vyvolává u nich menší (nebo naopak větší) libost, jsou-li vystaveni novotám, změně a novým zkušenostem.¹⁹ Toto jsou dvě hlavní osobnostní charakteristiky, jež z různých průzkumů konzistentně vycházejí jako to, čím se od sebe liší liberálové a konzervativci. Důležité kritické pojednání Johna Josta, odborníka na psychologii politiky, odhalilo i několik dalších takových rysů, nicméně téměř všechny se konceptuálně vztahují k citlivosti na ohrožení (konzervativci např. reagují silněji na vše, co souvisí se smrtí) nebo přístupnosti vůči nové zkušenosti (liberálové např. méně touží po řádu, strukturovanosti a jednoznačných a definitivních závěrech).²⁰

Krok 2:

Různé osobnostní rysy vedou lidi po různých životních dráhách

Jak vzniká naše osobnost? K zodpovězení této otázky potřebujeme rozlišovat mezi třemi různými úrovněmi osobnosti, tak jak nás nabádá znamenitá teorie psychologa Dana McAdamse.²¹ Nejnižší úroveň naší osobnosti, již McAdams označuje jako „dispoziční rysy“, sestává z pestré palety oněch osobnostních aspektů, které se projevují v množství nejrozumnějších situací a které jsou od dětství až po stáří poměrně stabilní. Patří sem citlivost vůči ohrožení, vyhledávání novinek, extroverze či svědomitost. Není tu řeč o mentálních modulech, jež by někteří lidé měli a jiní ne; jde tu spíše o různé typy seřízení mozkových systémů, jimiž disponuje každý jedinec.

Představme si dvojvaječná dvojčata různého pohlaví, obě vychovávaná v jedné rodině. V oněch devíti měsících, jež oba plody strávily společně v matčině děloze, chlapečkovy geny pilně pracovaly na sestrojování mozku obdařeného lehce nadprůměrnou citlivostí

vůči ohrožení a lehce podprůměrnou dispozicí vnímat zcela nové zkušenosti jako potěšitelné. Geny jeho sestřičky zatím sestrojovaly mozek s opačnými nastaveními.

Oba sourozenci vyrůstají v jedné a téže rodině a navštěvují stejné školy, ale přesto si každý z nich postupně vytváří jiný svět. Už ve školce se oba projevují natolik specificky, že se i dospělí chovají ke každému z nich jinak. Výsledky jednoho výzkumu říkají, že ženy, které v dospělosti samy sebe označují za liberálky, byly učitelkami ve školce chápány jako nositelky vlastností, z nichž lze usuzovat na malou citlivost vůči ohrožení a na bažení po novotách.²² Dětem, z nichž později vyrostli liberálové, se připisovala větší zvědavost, verbální zdatnost a sebedůvěra, ale také větší průbojnost, agresivita, neposlušnost a menší pečlivost. Kdybychom tedy mohli naše dvojvaječná dvojčata sledovat v prvních letech školní docházky, zjistili bychom, že učitelé reagují na každého z nich jinak. U některých učitelů by kreativní, leč zároveň nepoddajná holčička možná vzbuzovala sympatie, kdežto jiní by ji brali jako nezvedeného spratka a co chvíli by ji srovnávali do latě, zatímco jejího bratra by chválili jakožto vzorného žáka.

Podle McAdamse jsou ale dispoziční rysy tou nejnižší ze všech tří úrovní. Druhá úroveň jsou naše „charakteristické adaptace“. Jde o vlastnosti, které se u nás objevují v průběhu růstu a dospívání. Adaptace se jim říká proto, že se rozvíjejí jako reakce na specifika prostředí, v němž žijeme, a na požadavky, jimž jsme z toho či onoho důvodu vystavováni. Zkusme naše dvojčata provázet až do let dospívání a předpokládejme, že obě navštěvují školu, kde vládne poměrně přísný režim a pevný, zaběhaný řád. Chlapec sem zapadne docela snadno, ale jeho sestra se neustále dostává do střetů s učiteli. Proto je zlostná a sociálně neangažovaná. Tyto vlastnosti se tak stávají součástí její osobnosti – jejími charakteristickými adaptacemi, které by se však nerozvinuly, kdyby chodila do progresivnější školy s volnějším režimem.

V době, kdy oba sourozenci nastoupí na střední školu a poprvé projeví jakýsi zájem o politiku, si každý z nich vybere jiné pole působnosti (sestra se přihlásí do debatního kroužku – zčásti proto,

že se jí tím otvírají příležitosti k cestování, bratr se intenzivněji zapojí do aktivit své domovské farnosti) a obklopí se jiným typem kamarádů (sestra se dá k subkultuře gotiků, bratr tíhne k vyznavačům sportu). Sestra si vybere univerzitu v New Yorku, kde si za hlavní obor zvolí iberoamerikanistiku a profesně se uplatní jako zastánce dětí nelegálních imigrantů. Její sociální okruh se stává výhradně z liberálů, a tak mladá žena utkvívá v morální matici, která se opírá především o základ péče/újma. V roce 2008 ji nadchne Barack Obama svým zájmem o chudé a svým příslibem změny.

Jejího bratra ovšem představa, že by se měl přestěhovat do značně vzdáleného, velkého, špinavého a nebezpečného města, nijak neláká. Rozhodne se zůstat ve spojení s rodinou i přáteli, a proto studuje na místní pobočce státní univerzity. Získá titul v oboru ekonomie, začne pracovat v místní bance a postupně se vypracovává do vyšších pozic. Stane se pilířem své farnosti a své komunity, zkrátka oním člověkem, jež Putnam a Campbell oceňovali coby toho, kdo generuje obrovský sociální kapitál.²³ Morální matrice, jimiž je obklopen, se opírají o všech šest základů morálky. Ve zdejších kostele se tu a tam nějaké kázání týká i pomoci obětem útlaču, nicméně nejběžnějšími morálními tématy, s nimiž se mladý muž setkává, jsou osobní zodpovědnost (založená na základu férovost – nechovat se jako černý pasažér a nebýt břemenem pro ostatní) a loajalita vůči těm mnoha skupinám a týmům, k nimž sám patří. Souzní se sloganem prezidentské kampaně Johna McCaina: „Vlast na prvním místě.“

Ale nemuselo to tak dopadnout. V okamžiku narození nebyla dívka předurčena volit Obamu a ani o jejím bratrovi nemohl nikdo s jistotou říct, že skončí jako republikán. Ze dvou různých genových výbav však vzešly dva různé prvotní koncepty mysli, jež každého z nich vedly jinými cestami, jinými životními zkušenostmi a do odlišných morálních subkultur. Od počátků dospělosti jsou z nich dva od základu odlišní lidé a co se politiky týče, shodnou se na jediném: když sestra přijede domů na svátky, je třeba veškeré hovory o politice vynechat.

*Krok 3:**Lidé vytvářejí své životní narativy*

Lidská mysl není logický procesor, je to procesor na vytváření příběhů. Na dobré příběhy si potrpíme všichni a není kultury, jež by je svým dětem hojně nevyprávěla.

K těm nejdůležitějším příběhům, které známe, patří ty, jež vyprávějí o nás samých, a tyto „životní příběhy“ neboli narativy či legendy představují v McAdamsově pojetí třetí úroveň osobnosti. McAdamsův největší přínos psychologii spočívá v jeho nekompromisním požadavku, aby psychologové své kvantitativní údaje (které vypovídají o obou nižších úrovních a určují se na základě dotazníků a měření reakční doby) uváděli do souvislosti se spíše kvalitativním chápáním příběhů, které si lidé vytvářejí proto, aby jim jejich vlastní život dával smysl. Tyto příběhy nejsou nutně *pravdivé* – jsou to zjednodušené a selektivní rekonstrukce minulosti a často se také vážou k idealizované vizi budoucnosti. Ale ačkoli jsou to do určité míry až dodatečné, ex post vytvářené konstrukce, i tak ovlivňují naše chování, vztahy a duševní zdraví.²⁴

Životní příběhy jsou prosycené morálkou. McAdams v jednom ze svých výzkumů využil i teorii základů morálky a pokusil se na jejím podkladě analyzovat narativy posbírané od liberálně i konzervativně založených křesťanů. Identifikoval v nich vzorce shodné s těmi, jež jsme s kolegy objevili díky našim dotazníkům uveřejněným na YourMorals.org:

Když měli lidé vyprávět o tom, jak se vyvíjelo jejich náboženské a morální přesvědčení, konzervativci zdůrazňovali hluboké pocity úcty k autoritě, oddanost své skupině a čistotu či ryzost já, zatímco liberálové vyzdvihovali hluboké citové prožívání lidského utrpení a sociální spravedlnosti.²⁵

Životní narativy stavějí most mezi rozvíjejícím se já adolescenta a politickou identitou dospělého člověka. Ukažme si to na příkladu Keitha Richardse, jenž ve své nedávno vydané autobiografii

popisuje jeden ze svých zásadních životních zlomů. Sólový kytarista skupiny Rolling Stones a proslulý požitkář a nonkonformista býval kdysi řadovým a dobře vychovaným členem školního pěveckého sboru. Sbor vyhrál několik meziškolních soutěží, a proto sbormistr Richardse a jeho kamarády velmi často omlouval z vyučování, aby mohli jezdit na stále větší a důležitější pěvecká klání. Jenže v pubertě se chlapcům změnil hlas a sbormistr je propustil. Ve škole se pak dověděli, že budou muset kvůli dohnání zameškaného učiva opakovat celý ročník, a sbormistr nehnul ani prstem na jejich obranu.

Jak říká sám Richards, byl to doslova „kopanec do břicha“. Udála se s ním změna, která zásadně ovlivnila i jeho pozdější politickou orientaci:

Jakmile se to stalo, stali se ze Spikea, Terryho a mě teroristi. Hrozně jsem zuřil, toužil jsem se pomstít. Měl jsem důvod podrazit tuhle zemi a všechno, co představuje. Následující tři roky jsem se proto snažil s nimi vyjebat. Když chcete vychovat rebela, jděte na to takhle. (...) To pokoření mě pálí ještě dneska. Tehdy jsem se začal dívat na svět jinak, ne tím jejich způsobem. Tehdy jsem si uvědomil, že existuje i větší šikana než ta ve škole. Jsou tu oni, autority. A ten plamínek se zažehl.²⁶

Je možné, že k liberální orientaci Richardse predisponovala už jeho osobnost, ale predispozice není totéž co předurčení. Kdyby s ním jeho učitelé zacházeli jinak – nebo kdyby si v době vytváření prvních konceptů svého životního příběhu jednoduše interpretoval události jinak, mohl nakonec skončit v nějaké obyčejnější profesi, trávit své dny mezi konzervativními kolegy a sdílet jejich morální matrice. Jakmile se ovšem začal považovat za aktivního účastníka tažení proti tyranské autoritě, bylo vyloučeno, že by kdy volil britskou konzervativní stranu. Na to se totiž jeho životní příběh až příliš dobře shodoval s těmi, jež v té či oné formě vyprávějí všechny levicově zaměřené strany.

VELKÉ NARATIVY LIBERALISMU A KONZERVATISMU

Sociolog Christian Smith ve své knize *Moral, Believing Animals** píše o morálních matricích, které jsou dějištěm lidského života.²⁷ Dává zapravdu Durkheimovi, že v jádru každého společenského řádu tkví cosi posvátného, a také dokládá, jak příběhy, které se s ním pojí, zejména pak tzv. velké narativy, prozrazují a zároveň posilují posvátné jádro každé matrice. Smith je mistr v extrahování těchto velkých narativů a také je dokáže znamenitě shrnout do jediného odstavce. Podle něho lze v každém narativu vysledovat úvod („bylo nebylo“), zápletku (v níž vyvstává nějaká hrozba nebo úkol) a rozuzlení (kdy se dospěje k řešení). Všechny tyto narativy jsou koncipovány tak, aby přiměly posluchače k úvahám o morálce – tedy aby přitáhly jejich pozornost k souboru ctností a neřestí neboli dobrých a zlých sil – a poučily je, co je třeba udělat v zájmu ochrany, obnovení nebo realizace posvátného jádra té které vize.

Jeden takový narativ, jemuž Smith říká „liberální narativ o pokroku“, obsahuje podstatnou část morální matrice americké akademické levice. Vypráví se v něm zhruba takto:

Kdysi za dávných časů převážná většina lidí trpěla pod jhem společností a sociálních institucí, které byly nespravedlivé, nezdravé, represivní a utiskovatelské. Tyto tradiční společnosti si kvůli své hluboce zakořeněné nerovnosti, vykořisťování a iracionálnímu tradicionalismu zaslouží opovržení... Ušlechtilá lidská touha po autonomii, rovnosti a prosperitě však proti těmto silám reprezentujícím utrpení a útisk sváděla urputný boj, v němž nakonec dosáhla vítězství v podobě budování moderní, liberální, demokratické a kapitalistické společnosti blahobytu. Jakkoli dnešním společenským podmínkám nelze upřít potenciál maximalizovat svobodu jednotlivce i uspokojení potřeb všech, kdo je sdílejí, k úplnému odstranění mocných reliktních nerovnosti,

* Živočichové morální a věřící

vykořisťování a útluaku zbývá ještě spousta práce. Tento boj za dobrou společnost, v níž jsou si všichni jednotlivci rovni a nic jim nebrání, aby usilovali o to, co v jejich pojetí znamená štěstí, je to jediné poslání, kterému opravdu stojí za to zasvětit život.²⁸

Tento narativ možná tak úplně neodpovídá morálním matricím levice v evropských zemích (kde například vládne větší nedůvěra ke kapitalismu), nicméně jeho základní dějová linie bude pravděpodobně blízká každému levičákovi bez ohledu na jeho geografickou příslušnost. Je to narativ o hrdinném osvobození. Autorita, hierarchie, moc a tradice jsou okovy, jež je nutno rozbít a osvobodit tak „ušlechtilé touhy“ obětí.

Přestože je tento Smithův narativ starší než moje teorie základů morálky, lze vysledovat, že svou morální sílu čerpá primárně ze základu péče/újma (zájem o trpící oběti) a svoboda/útlak (oslovování dvou aspektů svobody – jednak jako osvobození *od* útluaku a za druhé jako svobody *ke* sledování vlastní vize štěstí). Férovost je zde reprezentována politickou rovností (která je součástí odporu vůči útluaku); co se férovosti chápané jako proporcionalita týče, je tu zastoupena jen v nepřímých náznacích.²⁹ Autorita je zmiňována pouze jako zlo a o loajalitě nebo posvátnosti tu není ani zmínka.

Nyní tento narativ porovnejme s narativem moderního konzervatismu. Další mistrem analýzy narativů je klinický psycholog Drew Westen, jenž ve své knize *The Political Brain* extrahuje ústřední (nepřímo, někdy však i přímo vyslovený) narativ zásadních proslovů Ronalda Reagana.

Reagan zvítězil nad demokratickým prezidentským kandidátem Jimmym Carterem v roce 1980, tedy v době, kdy iráňští fundamentalisté zadržovali americká rukojmí, míra inflace přesahovala deset procent a kdy v USA chřadla města, ekonomická odvětví i národní sebevědomí. Reaganův narativ hovoří takto:

Kdysi za dávných časů byla Amerika zářivý maják. Potom přišli liberálové a vybudovali obrovskou federální byrokracii, která spoutala neviditelnou ruku volného

trhu. Podryli naše tradiční americké hodnoty a na každém kroku se stavěli proti Bohu a víře... Opustili požadavek, že si každý má na živobytí vydělávat poctivou práci, a místo toho přečerpávali peníze od těžce pracujících Američanů a dávali je v cadillacu se vozícím narkomanům a královnám sociálních dávek. Místo aby zločince potrestali, pokoušeli se jim „porozumět“. Místo péče o oběti zločinu se starali o práva zločinců... Místo aby se přidržovali tradičních amerických hodnot vyznávajících rodinu, poctivost a osobní zodpovědnost, hlásali promiskuitu, předmanželský sex a homosexuální životní styl... a podporovali feministický program, který podkopával tradiční rozdělení rolí v rodině... Místo silové reakce vůči těm, kteří se na světě dopouštěli zla, zkrouhli rozpočet na armádu, znevažovali naše vojáky, pálili státní vlajku a před vojenskými zásahy upřednostňovali vyjednávání a multilateralismus... Potom se Američané rozhodli, že si svou vlast od těch, kdo se ji snažili ničit, vezmou zpátky.³⁰

To, co má být „konzervováno“, se v různých zemích a dobách liší, takže kdo by chtěl tento narativ použít v jiném než americkém případě, musel by ho trochu poupravit. Nicméně jeho základní dějová linie a morální záběr bude pravděpodobně blízký konzervativcům všude na světě. I tento narativ vypráví o hrdinství, ale je to hrdinství *obrany*. Na filmovém plátně by mu to slušelo o poznání méně než tomu prvnímu. Chybí mu vizuální přitažlivost pohledu na davy obléhající Bastilu a osvobozující vězně a podobá se spíše příběhu o rodině, která vyhání ze svého domu termity a posléze opravuje poškozené trámy.

Reaganův narativ je také očividně konzervativní v tom, že jeho mravní síla spočívá na minimálně pěti nebo i šesti základech morálky. Péče je zde přítomna pouze v náznaku (a směřuje k obětem zločinu), zato jsou tu však velmi nepřehlédnutelné odkazy k základům svoboda (ve formě osvobození *od* omezující vlády), férovost (ve smyslu proporcionality: berou se peníze pilným a pracovitým

lidem a převádějí se „královnám sociálních dávek“), loajalita (vojáci a vlajka), autorita (rozvracení rodiny a tradic) a posvátnost (Bůh je nahrazován oslavováním promiskuity).

Tyto dva narativy už nemohou být protikladnější. Je vůbec možné, aby příznivci politických stran *pochopili* příběh, který vypráví druhá strana? Ale překážky, jež stojí v cestě vzájemné empatii, nejsou postaveny symetricky. Jestliže levice staví svou morální matici na menším počtu základů morálky, znamená to, že na levé straně není základu, jež by nevyužívala i pravice. Konzervativci si sice v testech empatie vedou o něco hůře,³¹ takže příběh o utrpení a útlaku je možná až tak nedomnívá, ale stále mohou uznat, že když vás někdo drží v okovech, je to strašné. A třebaže mnozí konzervativci některé velké osvobozovací procesy 20. století odmítali – např. emancipaci žen, vykořisťovaných dělníků, Afroameričanů a homosexuálů, jiné zase nadšeně vítali – např. osvobození východní a střední Evropy od komunistického útlaku.

Ale liberálové, kteří se pokoušejí pochopit Reaganův narativ, to mají těžší. Když liberálně orientovaným posluchačům vykládám o třech „spoutávajících“ základech – o loajalitě, autoritě a posvátnosti, zjišťuji nejen to, že mnozí z nich nejsou s to dát se jimi oslovit, ale i to, že tyto záležitosti dokonce vehementně odmítají jako něco, co je samo o sobě nemorální. Loajalita vůči skupině podle nich zužuje záběr osobní morálky: je to základ rasismu a vyloučení, říkají. Autorita je totéž co útlak. Posvátnost je náboženská hatmatilka, která nemá jiný cíl než potlačovat ženskou sexualitu a ospravedlňovat homofobii.

S Jessem Grahamem a Brianem Nosekem jsme v jedné studii testovali, nakolik jsou si liberálové a konzervativci s to navzájem porozumět. Více než dva tisíce amerických návštěvníků našich webových stránek jsme požádali, aby náš dotazník základů morálky vyplnili hned třikrát: jednou sami za sebe, podruhé tak, jak by ho podle nich vyplnil „typický liberál“, a potřetí tak, jak by jej asi vyplnil „typický konzervativce“. Díky tomu jsme mohli prozkoumat stereotypy, jejichž optikou se každá z obou stran dívá na tu druhou. Ale ještě důležitější bylo, že jsme takto mohli posoudit, nakolik se představy o „typických“ přívržencích jedné či druhé strany shodují

se skutečnými odpověďmi příznivců levice a pravice.³² Komu se hra na toho druhého dařila nejlépe?

Výsledky byly jasné a konzistentní. Umírnění a konzervativci si ve hře na druhého vedli nejlépe – ať už měli hrát liberály či konzervativce. Nejméně přesně mířili liberálové, zejména ti, kteří sami sebe popsali jako „velmi liberální“. Největší rozpory oproti skutečnosti nastávaly v té části studie, kde liberálové měli odpovídat na otázky, které se týkaly péče a férovosti, a hrát si při tom na konzervativce. Liberálové u výroků jako: „Jednou z nejhorších věcí, jichž se člověk může dopustit, je ublížit bezbrannému zvířeti“ nebo „Společnost více než co jiného potřebuje spravedlnost“ předpokládali, že by s nimi konzervativci nesouhlasili. Stojí-li vaše morální matrice především na intuitivně chápaných konceptech péče a férovosti (pojímané jakožto rovnost), těžko si také tváří v tvář Reaganovu narativu můžete myslet něco jiného. Reaganovi je podle všeho úplně jedno, co trápí narkomany, chudé lidi a homosexuály. Raději by jen válčil a mluvil lidem do toho, jak má vypadat jejich sexuální život.

Pokud nedokážete nahlédnout, že Reagan prosazuje pozitivní hodnoty loajality, autority a posvátnosti, prakticky nemůžete dospět k jinému závěru, než že v péči a férovosti republikáni žádné pozitivní hodnoty nevidí. A můžete zajít až tak daleko jako Michael Feingold, divadelní kritik liberálního týdeníku *The Village Voice*, když napsal:

Republikáni nevěří ve fantazii. Částečně proto, že ji většinou sami nemají, ale především proto, že jim překáží v uskutečňování díla, které si zvolili za své poslání, totiž zničení lidstva a celé planety. Lidé obdaření fantazií jsou s to vidět v tomto počinání recept na katastrofu; republikáni, jejichž životním cílem je profitovat z neštěstí a jimž jsou lidé úplně ukradení, toto vidět nedokážou nebo nechtějí. Já osobně si proto myslím, že je nutno je vyhladit dřív, než napáchají ještě větší škody.³³

Jednou z mnoha ironií této citace je, že usvědčuje divadelního kritika – jemuž je představivost denním chlebem, když obratně vstupuje do fantastických imaginárních světů – z neschopnosti představit si, že by republikáni mohli jednat v souladu s nějakou morální matricí, která se liší od té jeho. Morálka spoutává a zaslepuje.

SLEPÁ SKVRNA LEVICE: MORÁLNÍ KAPITÁL

Narativ mého vlastního duševního života obsahuje dva osudové zlomy. Ten první, o němž jsem vyprávěl už kapitole 5, nastal v Indii, kde se mi mysl otevřela vůči existenci morálek s širším záběrem, jež popsal Richard Shweder (tj. vůči etice společenství a božskosti). Nicméně i po této proměně, kterou jsem prodělal v roce 1993, jsem i nadále fandil liberálům, a to i v průběhu prezidentských voleb v roce 2008, v nichž zvítězil Barack Obama. Chtěl jsem, aby můj tým (demokrati) vyhrál nad týmem protivníka (nad republikány). Do zevrubnějšího studia politiky jsem se vlastně pustil jen proto, že mě nesmírně frustrovala neefektivní prezidentská kampaň Johna Kerryho. Byl jsem přesvědčen, že američtí liberálové jednoduše „nepobírají“ morálku a motivy svých konzervativních spoluobčanů, a chtěl jsem, aby mé výzkumy o psychologii morálky pomohly liberálům k vítězství.

Ve snaze proniknout do psychologie politiky co nehlouběji jsem se na jaře 2005 rozhodl uspořádat k tomuto tématu postgraduální seminář. V rámci přípravy na výuku tohoto nového předmětu jsem se pídil po nějaké kvalitní literatuře. Proto jsem také v době, kdy jsem měsíc po Kerryho porážce pobýval na návštěvě u přátel v New Yorku, zašel do jednoho antikvariátu s tím, že se porozhlédnu, co tam mají v oddělení politologie. Přejížděl jsem očima regály, a vtom na mě přímo vyskočila jedna kniha – tlustý hnědý svazek s jediným slovem na hřbetu: *Konzervatismus*. Byl to svazek textů redigovaný historikem Jerryem Mullerem. Zůstal jsem stát v uličce a začel se do Mullerovy předmluvy, ale u třetí stránky

jsem se musel posadit na zem. Uvědomil jsem si to až po pár letech, ale Mullerův esej představoval v mém životním příběhu druhý bod zvratu.

Muller začal tím, že odlišil konzervatismus od ortodoxie. Ortodoxie je názor, že existuje určitý „transcendentální mravní řád, je- muž bychom se měli snažit přizpůsobovat fungování společnosti“.³⁴ Křesťané, kteří vidí v Bibli vodítko k zákonodárství, stejně jako muslimové, kteří si přejí žít podle práva šaría, jsou příklady ortodoxie. Chtějí, aby se jejich společnost přizpůsobila zvnějšku přikázanému mravnímu řádu, a proto horují pro změnu, někdy i pro změnu radikální. To je může přivést do sporu se skutečnými konzervativci, kteří každou radikální změnu vnímají jako nebezpečnou.

Muller dále odlišil konzervatismus od antiosvěcenství. Ano, skutečně lze říct, že odpor vůči osvícenství byl veden – čistě z pohledu definice – z konzervativních pozic (tj. duchovenstvo a šlechta se snažili zachovat staré pořádky). Jenže moderní konzervatismus má podle Mullera původ právě *uvnitř* hlavních proudů osvícenského myšlení, když se lidé jako David Hume a Edmund Burke pokoušeli vypracovat odůvodněnou, pragmatickou a v zásadě utilitářskou kritiku projektu osvícenství. Následující věta ze zmiňované knihy, kterou jsem našel v antikvariátu, mě doslova uzemnila:

To, co odlišuje *konzervativní* sociální a politické argumenty od *ortodoxních*, je skutečnost, že se jejich kritika argumentace liberálů nebo pokrokářů odvíjí od osvícenských základů hledání lidského štěstí založeného na používání rozumu.³⁵

Jako celoživotní liberál jsem předpokládal, že konzervatismus = ortodoxie = náboženství = víra = odmítání vědy. Z toho tedy vyplývalo, že jakožto ateista a vědec jsem povinen být liberální. Muller však tvrdil, že modernímu konzervatismu ve skutečnosti jde o to vytvořit co nejlepší společnost, takovou, která by přinesla co největší štěstí, jakého je za stávajících okolností možno dosáhnout. Že by na tom něco bylo? Existuje snad nějaká odrůda konzervatismu, která by před soudem společenských věd mohla obstát stejně dobře

jako liberalismus? Je možné, že konzervativci měli lepší recept na vytvoření zdravé a šťastné společnosti než liberálové?

Četl jsem dál. Muller probíral řadu tvrzení o lidské přirozenosti a člověkem vytvářených institucích, tvrzení, jež považoval za ústřední přesvědčení konzervatismu. Konzervativci se domnívají, že lidé jsou v podstatě nedokonalí a že jakmile je zbavíte veškerých omezení a zodpovědnosti, mají sklony jednat nemorálně (to sedí, pomyslel jsem si; viz Glaukón, Tetlock a Ariely ve čtvrté kapitole). Naše rozumové uvažování je nedokonalé a náchylné k přehnané sebevěře, a proto je nebezpečné vytvářet teorie založené na čistém rozumu, nijak neomezovaném intuicí a historickými zkušenostmi (ano; viz Hume v druhé kapitole a Baron-Cohen o systemizaci v šesté kapitole). Instituce se objevují postupně a jako sociální fakty, jež posléze ctíme a dokonce i sakralizujeme. Pokud ale tyto instituce zbavíme autority a začneme s nimi zacházet jako s konstrukty, které jsou jen věcí dohody a existují jen proto, aby nám přinášely prospěch, snižujeme jejich efektivitu. Vystavujeme se tím nárůstu anomie a rozvratu společenského řádu (ano; viz Durkheim v osmé a jedenácté kapitole).

Vzhledem k výstupům svých vlastních výzkumů jsem s těmito v duchu konzervatismu se nesoucími výroky musel volky nevolky souhlasit. Jak jsem pokračoval ve čtení děl konzervativních intelektuálů – od Edmunda Burkea z 18. století přes Friedricha Hayeka a Thomase Sowellu z 20. století, pomalu mi docházelo, že dospěli k tak pronikavému vhledu do sociologie morálky, jaký jsem předtím u nikoho nezaznamenal. Pochopili, jak moc důležité je to, čemu říkám *morální kapitál*. (Povšimněte si prosím, že tu velebím konzervativní intelektuály, nikoli Republikánskou stranu.)³⁶

Termín *sociální kapitál* se v 90. letech na poli společenských věd nesmírně rychle ujal a po roce 2000, kdy vyšla Putnamova kniha *Bowling Alone*, přešel i do běžné mluvy.³⁷ V ekonomice se pod pojmem kapitál rozumějí zdroje, které člověku nebo firmě umožňují vyrábět zboží nebo poskytovat služby. Existuje finanční kapitál (peníze v bance), fyzický kapitál (jako je třeba francouzský klíč nebo továrna) a lidský kapitál (např. dobře vyškolení prodejci). Za předpokladu, že jsou všechny ostatní podmínky shodné, firma

s větším kapitálem jakéhokoli druhu zvítězí nad firmou s kapitálem menším.

Sociálním kapitálem se myslí onen druh kapitálu, jež ekonomové dříve hodně přehlíželi: společenské vazby mezi jednotlivci a normy reciprocity a důvěryhodnosti, jež se z těchto svazků rodí.³⁸ Jsou-li všechny ostatní podmínky stejné, firma s větším sociálním kapitálem vyhraje nad svými méně soudržnými konkurenty, kde lidé tak nevěří jeden druhému (což je logické vzhledem k tomu, že víceúrovňový výběr utvářel lidi tak, aby z nich udělal bytosti, které jsou v případě potřeby schopny spolupráce). V rozpravách o sociálním kapitálu bývají občas jako příklad uváděni ultraortodoxní židovští obchodníci s diamanty, o čemž jsem se zmínil už v předchozí kapitole.³⁹ Této vnitřně těsně provázané etnické skupině se povedlo vytvořit vysoce efektivní trh, protože má velmi nízké transakční a monitorovací náklady – což snižuje režijní výdaje každé obchodní operace. A náklady jsou tak nízké proto, že si příslušníci této skupiny navzájem důvěřují. Kdyby si etnický a nábožensky rozmanitá skupina obchodníků chtěla ve městě otevřít konkureční podnik, musela by vynaložit spoustu peněz na právníky a ostrahu, protože když zasíláte diamanty obchodním partnerům, aby si je mohli prohlédnout, dopustíte se podvodu nebo krádeže velmi snadno. Stejně jako nenáboženské komuny, které studoval Richard Sosis, by i tato skupina měla mnohem více práce s tím, jak přimět jednotlivce, aby se řídili jejími normami.⁴⁰

Sociální kapitál má v oblibě každý. Ať už stojíte na levici, na pravici nebo ve středu, těžko vám unikne, jak je cenné, když můžete druhým důvěřovat a spolehnout se na ně. Nyní však svou pozornost rozšířme za hranice firem, jejichž cílem je výroba zboží, a přemýšlejme o školách, komunách, korporacích nebo i celých státech, které by rády pozvedly morální chování. Otázku rozmanitosti morálek nechme stranou a omezme se čistě na to, že cílem je zvýšit „produkci“ prosociálního chování a snížit „produkci“ antisociálního chování bez ohledu na to, co pro danou skupinu tyto termíny znamenají. Ať už se snažíte realizovat takřka jakoukoli vizi morálky, vysoká úroveň sociálního kapitálu pro vás bude patrně vždy žádoucí. (Těžko si lze představit, že by anomie a nedůvěra mohly

mít nějaký přínos.) Ale podaří-li se vám vybudovat zdravé a důvěrou prodchnuté mezilidské vztahy, bude to samo o sobě stačit ke zlepšení etického profilu skupiny?

Věříte-li, že lidé jsou od přirozenosti dobří a že prospívají, když se zbaví všech omezení a všeho, co je rozděluje, pak by to stačit skutečně mohlo. Jenže konzervativci obvykle vidí lidskou přirozenost docela jinak. Soudí, že mají-li se lidé chovat dobře, spolupracovat a prospívat, potřebují k tomu určité zvnějšku dané struktury nebo omezení. K těmto vnějším omezením patří zákony, instituce, zvyky, tradice, státy a náboženství. Lidé, kteří zastávají toto „omezovací“⁴¹ stanovisko, tudíž kladou větší důraz na zdravot a integritu těchto koordinačních nástrojů, které se nacházejí „vně myslí“. Domnívají se, že bez nich by lidé začali podvádět a chovat se sobecky. Že by jejich odstranění vedlo k rychlému oslabení sociálního kapitálu.

Jste-li příslušníkem „divné“ (WEIRD) společnosti, vaše oči mají sklony spočívat na jednotlivých objektech, například na lidech, a chybí vám schopnost automaticky vidět vztahy, které tyto objekty propojují. Představa sociálního kapitálu je užitečná, protože vás nutí vnímat vztahy, do nichž jsou tito lidé zapojeni a díky nimž jsou produktivnější. Navrhuji, abychom tento přístup rozvedli ještě o krok dál. Máme-li pochopit podstatu zázračného prostředku, jenž morálním komunitám dopomáhá k tomu, aby se nevztahovaly toliko na jedince spojené příbuzenskou vazbou, nesmíme se dívat jenom na lidi a na vztahy mezi nimi, ale i na *celkové prostředí*, do nějž jsou tyto vztahy zasazeny a díky němuž se tito lidé chovají ctnostněji (bez ohledu na to, co tento termín znamená pro ně samotné). Chcete-li morální komunitu uchovat při životě, potřebujete k tomu hodně oněch výše zmíněných záležitostí ležících vně myslí.

Například na malém ostrově nebo v malém městě je typické, že si tu nemusíte zamykat jízdní kolo. Když ale v téže zemi, leč ve velkém městě, zajistíte bezpečnostním řetězem pouze rám, může se stát, že vám ukradnou přední nebo zadní kolo. Být malý, izolovaný nebo morálně homogenní jsou environmentální podmínky, které rozhojňují morální kapitál komunity. Neznamená to, že malé ostrovy a malá města jsou celkově lepší místa k životu – rozmanitost a dav činí pro mnoho lidí velká města kreativnějšími a zajímavějšími,

je to však výměnný obchod. (To, jestli jste ochotni obětovat určité množství morálního kapitálu jako protihodnotu za rozmanitost a kreativitu, záleží částečně na tom, jak je váš mozek nastaven ve věci takových rysů, jako je otevřenost vůči novým zážitkům a citlivost vůči hrozbě. To je také jeden z důvodů, proč jsou města obvykle daleko liberálnější než venkov.)

Pohled na soubor faktorů ležících vně myslí a na to, jak dobře se doplňují s morálními postoji operujícími uvnitř myslí, nás přivádí přímou cestou zpátky k definici morálních systémů, kterou jsem představil v předchozí kapitole. Morální kapitál můžeme definovat jako *zdroje, které udržují morální komunitu*.⁴² Konkrétněji se morálním kapitálem rozumí

míra, v jaké ta která komunita disponuje vnitřně provázanými soubory hodnot, ctností, norem, zvyklostí, identit, institucí a technologií, které se dobře doplňují s evolučně vytvořenými psychologickými mechanismy a díky tomu komunitě dovolují potlačovat nebo regulovat sobectví a umožňovat spolupráci.

Podívejme se, jak takový morální kapitál vypadá v akci. Pomůžeme si myšlenkovým experimentem, k němuž nám za příklad poslouží komuny z 19. století, které studoval Richard Sosis. Dejme tomu, že každou z těchto komun založila skupina pětadvaceti dospělých lidí, kteří se vzájemně znali, měli se rádi a důvěřovali si. Jinými slovy: předpokládejme, že všechny komuny začaly v den číslo jedna se stejně vysokým množstvím sociálního kapitálu. Co to bylo za faktory, díky nimž si některé komuny svůj sociální kapitál udržely a po celé desítky let dokázaly generovat výrazně prosociální chování, zatímco jiné komuny již během prvního roku své existence upadly do vážných rozepří?

V předchozí kapitole jsem řekl, že ze Sosisova šetření vyšly jako klíčové ingredience úspěchu víra v bohy a nákladné náboženské rituály. Nechme však náboženství stranou a podívejme se na ostatní záležitosti ležící vně myslí. Předpokládejme, že každá komuna začala s jasně definovaným seznamem hodnot a ctností, který vy-

tiskla na plakáty a ty rozvěsila všude po svém teritoriu. Komuna, která by stavěla sebevyjádření nad konformitu a ctnost tolerance nad ctnost loajality, může být atraktivnější pro lidi zvenčí, což může samozřejmě znamenat výhodu v získávání nových členů. Tato komuna by ale zároveň disponovala menším morálním kapitálem než ta, která si cení spíše konformity a loajality. Této přísnější komuně by se lépe dařilo potlačovat nebo regulovat sobectví a měla by tak lepší předpoklady pro to, aby přetrvala.

Morální komunity jsou křehké konstrukce, těžko se budují a snadno ničí. Uvažujeme-li v těchto souvislostech o komunitách nesmírně početných, například o státech, je jejich udržování neskutečně náročné a hrozba morální entropie je zde obrovská. Neexistuje tu velký prostor pro chybu a nejeden stát je také coby morální komunita úplné fiasko, což se týká zejména států, kde jakákoli morálka nic neznamená a kde diktátoři a elita řídí zemi tak, aby to vyhovovalo jen a pouze jejich vlastnímu zájmu. Pokud pro vás morální kapitál nemá žádnou cenu, pak nebudete podporovat hodnoty, ctnosti, normy, zvyklosti, identity, instituce ani technologie, které jej rozmnožují.

Dovolte mi však jedním dechem dodat, že morální kapitál nemusí vždy znamenat ryzí dobro. Morální kapitál vede automaticky k potlačení jízdy na černo, ale nevede automaticky k jiným formám férovosti, jako je třeba rovnost šancí. A velký morální kapitál sice zvyšuje efektivitu chodu toho kterého společenství, nicméně dané společenství může tuto efektivitu využít i k poškozování jiných společenství. Velký morální kapitál totiž může naakumulovat i kult nebo fašistický stát, stačí, když většina lidí skutečně přijme převládající morální matici.

Nicméně stále platí, že snažíte-li se změnit nějakou organizaci nebo společnost a neberete v potaz, jak budou vaše změny působit na morální kapitál, říkáte si o malér. Osobně jsem přesvědčen, že právě toto je *hlavní slepá skvrna levice*. Vysvětluje se tím, proč liberální reformy tak často selhávají⁴³ a proč komunistické revoluce obvykle končívají despotismem. A právě proto se domnívám, že liberalismus – který má velkou zásluhu na dosažení svobody a rovnosti šancí – není jako vůdčí filozofie dostatečný. Má tendenci

zacházet příliš daleko, měnit příliš rychle příliš mnoho věcí najednou a bezděčně tak přispívat ke snížení zásob morálního kapitálu. Naproti tomu konzervativcům se sice lépe daří opatrovat morální kapitál, ale zase často neumějí rozpoznat určité kategorie obětí, nejsou s to omezit kořistění jistých mocných zájmů a nahlédnout potřebu změny nebo modernizace institucí s tím, jak se mění doba.

JIN A DVA JANGY

V čínské filozofii se pojmy jin a jang označuje jakákoli dvojice protikladných nebo zdánlivě protichůdných sil, které se ve skutečnosti doplňují a jsou na sobě vzájemně závislé. Noc a den nejsou nepřátelé a totéž platí o horkém a studeném, létu a zimě, muži a ženě. Potřebujeme obojí, mnohdy v kolísající či proměnlivé rovnováze. John Stuart Mill se o liberálech a konzervativcích vyjádřil následovně: „Strana pořádku nebo stability a strana pokroku nebo reformy jsou nutnými elementy zdravého stavu politického života.“⁴⁴

Filozof Bertrand Russell viděl v intelektuální historii Západu působit tutéž dynamiku: „Od roku 600 př. Kr. do dnešního dne se filozofové vždy dělili na ty, kdo si přáli vytvořit těsnější sociální svazky, a na ty, kteří si přáli je uvolnit.“⁴⁵ Russell pak vysvětlil, proč mají obě strany částečně pravdu, a hovoří při tom slovy, jež problematiku *morálního kapitálu* vystihují tak zdařile, že v dokonalejší definici jsem ani nemohl doufat:

Je jasné, že každá ze stran tohoto sporu – jako u všech sporů, které přetrvávají přes dlouhá časová období – má částečně pravdu a částečně se mýlí. Sociální soudržnost je nutnost a lidstvo do této doby nikdy nevytvořilo soudržnost pouhými racionálními argumenty. Každé společenství je vystaveno dvěma protikladným nebezpečím: zkostratění z přílišné disciplíny a úcty k tradici na jedné straně; na druhé straně pak rozpadu nebo podřízení se cizímu vpádu, a to kvůli nárůstu individualismu a osobní nezávislosti, který znemožňuje spolupráci.⁴⁶

Budu teď trochu riskovat a aplikovat Millovy a Russellovy postřehy na některé debaty, jež v současnosti probíhají v americké společnosti. Riskantní je to proto, že čtenáři z řad sympatizantů té či oné strany sice možná budou s to přijmout má tvrzení o jinu a jangu, ale jen dokud se budu pohybovat na rovině abstrakce; jakmile začnu prohlašovat, že k určitým konkrétním kontroverzním záležitostem má co užitečného říct i „druhá strana“, riskuju odmítnutí. Jsem ale ochoten toto riziko podstoupit, protože chci ukázat, že stav věcí veřejných by skutečně šlo vylepšit tím, že bychom poskytlí prostor postřehům všech zúčastněných stran. Použiji rámec durkheimovského utilitarismu, který jsem předestřel na konci jedenácté kapitoly, tj. vyhodnotím každou položku podle toho, nakolik může ta která ideologie povznést celkové dobro společnosti (to je utilitaristická část). Zároveň však při tom hodlám pohlížet na lidstvo jako na společenství příslušníků rodu *Homo duplex* (tedy jedinců, kteří jsou z 90 procent šimpanzi a z 10 procent včelami), jinak řečeno vyjdu z předpokladu, že máme-li my lidé prospívat, potřebujeme mít přístup ke zdravým úlům (to je durkheimovská část).

Spíše než abych jednoduše postavil levice a pravici proti sobě, rozdělím protivníky levice na dvě skupiny – na sociální konzervativce (jako je náboženská pravice) a libertariány (jimž se kvůli jejich lásce ke svobodnému trhu někdy také říká „klasičtí liberálové“). Obě tyto skupiny jsme studovali prostřednictvím YourMorals.org a zjistili jsme, že každá z nich má úplně jiný charakter a morálku. V následujících odstavcích krátce vysvětlím, proč si myslím, že liberálové mají pravdu ve dvou důležitých bodech. Pak ve dvou kontrapunktech shrnu, v čem si myslím, že mají pravdu libertariáni a sociální konzervativci.

JIN: MOUDROST LIBERÁLŮ

Levice svou morální matici opírá o tři základy ze šesti, nejsilnější a nejdůslednější ovšem o péči.⁴⁷ Můžeme to znázornit pomocí obrázku 12.2, kde tloušťka každé čáry odpovídá důležitosti příslušného základu.